

La guerra catalana de la propaganda

Es publica l'estudi més complet i exhaustiu del modern, innovador i eficaç Comissariat de Propaganda de la Generalitat, dirigit per Jaume Miravittles

 Xavier Montanyà

05.03.2023 - 21:40

Joguines destinades al front de l'Aragó (fotografia: autor desconegut, ANC / Arxiu Palau Robert)

Aquesta investigació va ser premiada per l'*Institut d'Estudis Catalans* i ara se'n publica el llibre: *Aixafem el feixisme. El Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya durant la Guerra Civil*, editat per **Publicacions de l'Abadia de Montserrat**. L'autora és **Ester Boquera Diago** (Martorell, 1978) periodista i doctora en comunicació per la Universitat Ramon Llull. Aquest treball va ser la seva tesi doctoral i l'embrió de l'exposició comissariada per ella mateixa que es va fer ara fa un parell d'anys al Palau Robert de Barcelona.

Va ser un organisme pioner i sense precedents a Catalunya i a l'estat espanyol. Se situa entre els millors òrgans de propaganda i publicitat de l'època, per innovador, modern, creatiu i eficaç. Al Comissariat de Propaganda hi van treballar unes tres-centes persones, entre les quals hi havia els millors publicistes, fotògrafs, dibuixants, periodistes i escriptors de la Catalunya republicana. Va funcionar de l'octubre del 1936 a la presa de Catalunya per les tropes franquistes el 1939. Ocupava un edifici de sis plantes a la Diagonal i va desplegar una activitat frenètica produint una immensa varietat de productes culturals, polítics i de propaganda.

Festivals benèfics, fulls volants, cartells, com l'icònic "Aixafem el feixisme", de Pere Català Pic, mítings llampec, actes itinerants, concerts, conferències, programes de ràdio, films i documentaris (Laya Films), revistes de luxe, llibres, auques, postals, pins o mascotes com "El més petit de tots". A banda de l'estratègia de persuasió i propaganda adreçada al front, a la rereguarda i a l'estranger, va posar en pràctica una tasca informativa de primer nivell i va desmentir i contraatacar les mentides i calúmnies de l'enemic.

També recollia allò que es deia a la premsa i els cercles polítics europeus i internacionals. Obrí delegacions a les principals capitals europees i del món: París, Londres, Brussel·les, Berlín, l'Havana... i, alhora, acollí a Barcelona i acompanyà al front molts periodistes i intel·lectuals estrangers que informaven sobre el conflicte. Inclòs l'actor Errol Flynn, protagonista de farres, polèmiques i anècdotes diverses.

Pel comissariat van passar molts dels artistes i intel·lectuals més bons del moment, i van col·laborar-hi. D'André Malraux, a qui el comissariat va produir el film *L'Espoir*, a Rafel Albertí, Maria Teresa León i Ilya Ehrenburg, passant per Tristan Tzara, Benjamin Peret, Robert Capa i Gerda Taro, Carles Fontserè, Antoni Clavé, Mercè Rodoreda, Anna Murià, Agustí Centelles, Pere Català Pic, Pere Català Roca i Margaret Michaelis, entre molts més. Aplicaven i provaven estratègies comunicatives modernes per equilibrar la informació i la propaganda de l'enemic, contra el feixisme i en defensa de les polítiques republicanes de progrés social i les llibertats democràtiques i nacionals.

Home anunci (fotografia: Arxiu Palau Robert).

L'evolució de l'estratègia de propaganda

El llibre d'Ester Boquera ens aporta molta informació nova i valuosa sobre el funcionament intern de la institució, la seva influència política i cultural aquí i a l'estranger, l'efecte que causava tant al govern republicà com als franquistes, i l'impacte popular de la seva feina. Un dels grans valors del llibre és que ens fa conèixer les interioritats del comissariat i, sobretot, l'astúcia i dinamisme que desplegà en aquells anys Jaume Miravittles. Aquests detalls són molt reveladors de l'esperit de l'època i d'aquella generació i, també, a voltes, agosarats i sorprenents.

És lloable constatar que, a diferència d'allò que passava a les més esferes altes del país i de l'estat espanyol, va ser un organisme unitari que sabé integrar tots els grups polítics que hi havia aleshores a Catalunya, fins i tot en els moments més tensos, com el maig del 1937. Suportà les pressions de CNT i, sobretot, del PSUC per controlar-lo, i va anar modulant el seu discurs i les seves produccions i actuacions segons que evolucionava el conflicte. El PSUC i els seus òrgans d'expressió, com l'Esquella de la Torratxa, criticaren constantment Miravittles, tal com després farien els franquistes.

Ester Boquera ens explica amb precisió l'evolució interessant de l'estratègia i la producció de cultura i propaganda del comissariat en les diferents etapes del conflicte. I totes les iniciatives que es van fer per sensibilitzar els europeus: rondes de concerts, mítings i conferències, mostres culturals, projeccions de films i documentaris, revistes i programes de ràdio en diversos idiomes, inclòs l'esperanto, etc. Una de les produccions més impactants va ser el documentari *Le martyre de la Catalogne* ("Catalunya màrtir"), narrat en francès per Jaume Miravittles mateix, a l'estrena del qual a París, en un cinema dels Camps Elisis van assistir intel·lectuals com ara Jean Renoir, Lucien Vogel, André Géraud i el president de les Corts de la República, Diego Martínez Barrio. El documentari és realment tràgic i impactant sobre els efectes de la guerra a la rereguarda. Un dels més bons de l'època. En el discurs de l'estrena francesa, Miravittles deia que aquelles imatges eren "un crit tràgic al món civilitzat", una crida desesperada per aconseguir solidaritat i ajut internacional.

Jaume Miravittles, al seu despatx (fotografia: autor desconegut, ANC / Arxiu Palau Robert).

Jaume Miravittles, ideòleg, esperit, motor i líder

És molt probable que tot això no hagués existit amb la mateixa força, eficàcia, modernitat i dinamisme, sense la participació d'un personatge excepcional, que no sé si històricament ha estat valorat i estudiat com es mereix: el figuerenc Jaume Miravittles. André Malraux el va qualificar *le sourire de la Catalogne* i Carles Fontserè anys després diria que va ser *el primer i més bon agent de relacions públiques de la història d'aquest país*.

Va ser el pare i l'ideòleg de l'invent. Va saber persuadir Lluís Companys i Josep Tarradellas de la necessitat de crear l'organisme. No li van mancar mai els diners ni el suport incondicional de tots dos dirigents, que, segons que explica Ester Boquera, li professaven una estima i una confiança cega. Tarradellas, responsable de Finances, li va dir: "Tira pel dret mentre estigui bé i sigui una cosa més o menys acceptable, jo firmaré totes les factures que vulguis."

Jaume Miravittles va ser el director del Comissariat de Propaganda del primer dia a l'últim. Escribia, parlava per ràdio, posava veus en off, viatjava, feia mítings, ací, al front i a l'estranger. I es comunicava habitualment amb periodistes, intel·lectuals, artistes i polítics d'arreu del país, d'Amèrica i d'Europa. Cada dia se li posava més gent important al telèfon. Va saber crear una xarxa de contactes d'alt nivell digna d'un país. Allò sí que va ser una veritable estructura d'estat. Fins i tot, protagonitzà i planificà alguna acció diplomàtica secreta d'alt nivell, els darrers mesos de la guerra.

Amb l'autorització de Companys i Azaña, l'estiu del 1938 Jaume Miravittles i Josep Maria Batista i Roca, van sondejar, secretament, els governs de París i Londres, per esbrinar quina posició tindrien davant una possible mediació per l'acabament de la guerra del 1936-1939. Miravittles es reuní amb el ministre d'Afers Estrangers francès, Georges Bonnet, amb tant de secretisme que es van trobar a casa del ministre que, aquell dia, va decidir donar festa al servei. Ell mateix va servir el dinar al comissari de Propaganda. Miravittles advocava inútilment per la mediació de França i Anglaterra, a fi de preservar la futura neutralitat d'Espanya ja molt dependent d'Alemanya i Itàlia, per una banda, i de l'URSS, d'una altra.

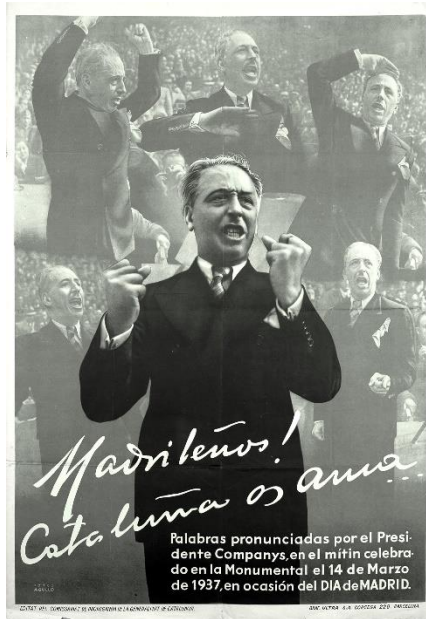

Exposició "Set mesos de guerra", organitzada pel comissariat (fotografia: Brangul, ANC / Arxiu Palau Robert).

Tenia tant de poder que quan el govern de la República es va instal·lar a Barcelona, es comunicava directament amb Negrín, saltant-se Companys. Era tanta la franquesa (i la fermesa) amb què s'expressava, que en una carta, quan planificaven les campanyes de donació de sang, deia al president del govern republicà, que era metge de professió: "Sabeu més bé que jo que sense carn i ous no hi ha cap Crist que doni sang!"

També és memorable la seva actitud quan el comissariat va editar un pamflet dramàtic amb fotografies dels nens morts en els bombardaments. El diari del Vaticà *L'Osservatore Romano* li va enviar una carta demanant que també publicqués fotografies dels capellans assassinats en zona republicana. Diligent i resolutiu, com sempre, Miravittles va respondre amb fotografies d'eclesiàstics armats en posició d'atac.

La seva personalitat no passava desapercibuda. Sortint al pas dels rumors malintencionats que acusaven els catalans de poca participació al front, el poeta Rafael Alberti escrivia el poema "Catalanes en Madrid", en què hi ha una estrofa dedicada al Comissari: "Hermanos catalanes y germans castellanos / que nunca más se diga sin que de un tirón caigan / las retorcidas lenguas de quienes le dijeron / Catalunya en la gloria de Madrid dio su sangre / ¡oh, Jaume Miravittles!" ["Hermanos catalans i germans castellans / que mai més es digui sense que tot d'una caiguin / les retorçades llengües de qui va dir / Catalunya en la glòria de Madrid va donar la seva sang / ¡oh, Jaume Miravittles!"]

Cartell d'autor desconegut amb fotografies d'Agulló, cedit pel CRAI (font: Arxiu Palau Robert).

Qui era l'extraordinari Jaume Miravittles?

Jaume Miravittles (Figueres 1906 – Barcelona, 1988) era amic d'infantesa del també figuerenc Salvador Dalí, que no va poder col·laborar amb el comissariat perquè li va dir que ja estava tot organitzat i no el necessitaven. Dalí pretenia ser comissari general de la Imaginació Pública, amb despatx a la Pedrera. Unes altres versions diuen que volia ser director general de Belles Arts de la Revolució, o que volia crear el Departament de l'Organització Irracional de la Vida Quotidiana o, fins i tot, un Ministeri de la Desorganització Social.

Jaume Miravittles era un líder nat. De pensament i d'acció. Portava a la sang la política, la creativitat i el dinamisme organitzatiu de feia anys. Quan va començar el sollevament franquista del 18 de juliol de 1936, era l'organitzador de la frustrada Olimpíada Popular de Barcelona, que havia d'inaugurar-se precisament aquell dia. Però abans havia estat al Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya. El seu pas per aquests dos organismes va ser el detonant perquè comencés a pensar en la necessitat de crear un bon organisme de Propaganda dependent de la Generalitat.

Quan esclatà la guerra, tenia tan sols trenta anys i ja havia viscut molt intensament i activament. Aleshores militava a les files d'ERC, després d'haver passat per Estat Català i el Bloc Obrer i Camperol (BOC). No era un simple militant. Li agradava l'acció. Havia estat un dels integrants més joves del "petit exèrcit" creat per Francesc Macià a París, per provar d'envair militarment Catalunya per Prats de Molló. Havia participat en el complot del Garraf en l'intent de regicidi d'Alfons XIII, en la revolta del Sis d'Octubre i havia viscut exiliat al París dels anys vint, on havia fet moltes amistats en cercles polítics i culturals.

Cosa que va continuar fent durant els tres anys de guerra com a comissari de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, arribant a tenir una agenda important de contactes internacionals. A més, l'estima dels treballadors de la institució va ser molt notable, tal com demostra el text d'un acte d'homenatge que li van dedicar, reproduït en el llibre.

Cartell obra de Martí Bas, cedit pel CRAI (font: Arxiu Palau Robert).

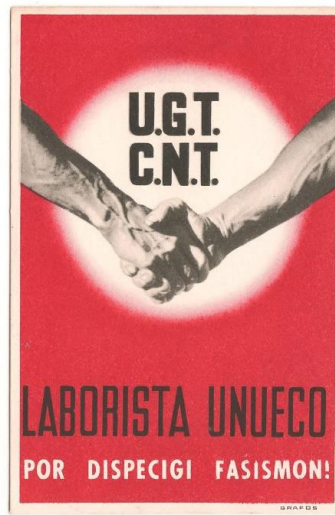
La derrota, l'exili i el retorn gràcies a Sentís i Fraga

Els últims dies de guerra, dels tres-cents treballadors que havia tingut el comissariat, tan sols en restaven quatre, que Miravittles va poder reunir en plena retirada, a Figueres. Negrín li ordenava de continuar. Volia reorganitzar tots els ministeris en aquella petita ciutat empordanesa. "Negrín s'ha tornat boig. Et necessito", va dir Miravittles a Carles Fontserè que, ràpidament, hi anà per ajudar-lo.

Els dos i els periodistes de Ràdio Associació de Catalunya (RAC) Carles Sala i Amadeu Serch eren tot allò que hi havia encara del comissariat. I una màquina d'escriure. Poca cosa van poder fer. Un diari mural que penjava a la Rambla de Figueres. I un projecte que ja no van poder dur a terme. Un pal amb dues fletxes monumentals que havien d'assenyalar direccions oposades. A la més gran hi escriuri: "A Barcelona, camí del deure", i, a la més petita, "A la frontera, camí del deshonor".

Però finalment tots van acabar travessant la ratlla de frontera. Miravittles passà pel Mas Perxers d'Agullana (Alt Empordà), on coincí amb l'expedició dels intel·lectuals catalans que havien fugit de l'ocupació franquista de Barcelona en el Bibliobús de la Institució de les Lletres Catalanes. Miravittles i les seves delegacions a l'estranger van continuar treballant i resistint a l'exili en els primers temps tant com van poder, abans de la Segona Guerra Mundial.

A Barcelona, l'homòleg de Miravittles del bàndol franquista, Dionisio Ridruejo, es va instal·lar al despatx de la Diagonal que ell havia hagut d'abandonar. La primera preocupació dels franquistes va ser eliminar la propaganda "roja". La Vanguardia, ja "Espaniòla", titulava: "Per higiene i per decor: fora aquests cartells!" El periodista Carlos Sentís, l'onze de febrer, escrivia en un article en el diari dels Godó, una dura crítica contra Miravittles que l'autora del llibre ha rescatat.

Postal en esperanto editada pel Comissariat (font: col·lecció particular d'Ester Boquera).

L'article, escrit en la "lengua del imperio", es titula "Nos han dejado documentos de piedra" i, entre més coses, deia triomfal i sense embuts: "Sí, Miravittles, motor de la propaganda roja, sí; has perdido la jugada. La has perdido en un solo cuarto de hora, después de dos años de hábil y paciente acumulación [...] ¡Oh, sí, Miravittles! Te regalamos tus magníficos folletos producto combinado de la pintura y fotografía catalana de mejor factura... Te cedemos tus escaparates del Boulevard Madeleine... Tus exposiciones pedantes de la Plaza de la Concordia... Tus curas vascos... Tu 'Medical Aid', el rutilante y judío Fleet Street entero y tus Partys de Mayfair, con auténticas duquesas..." ["Sí, Miravittles, motor de la propaganda roja, sí; has perdido la jugada. L'has perduda en un sol quart d'hora, després de dos anys d'hàbil i pacient acumulació. [...] ¡Oh, sí, Miravittles! Et regalem els teus magnífics fulls volants, producte combinat de pintura i fotografia catalana de millor factura... Et cedim els teus aparadors del Boulevard Madeleine... Les teves exposicions pedants de la plaça de la Concòrdia... Els teus capellans bascs... El teu 'Medical Aid', el rutilant i jueu Fleet Street sencer i les teves Partys de Mayfair amb autèntiques duquesses..."]

Ironies de la història, els anys seixanta, el franquista Sentís intercediria davant el ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga, en favor de Miravittles per facilitar el seu retorn a l'estat espanyol. Ell el va voler veure per agrair-li personalment: "Seria jo qui s'asseuria a la vostra cadira si haguéssim guanyat la guerra", li va dir a Fraga. El ministre que, curiosament, ja devia planificar la campanya dels "vint anys de pau", li va comentar que coneixia la feina del comissariat i que la considerava "molt interessant".

L'incombustible i polifacètic Jaume Miravittles va poder tornar a casa seva. Però en els laberints de l'exili exterior i interior es van perdre la immensa majoria dels més de tres-cents professionals i artistes (dibuixants, fotògrafs, cineastes, periodistes, publicistes...) del comissariat, que, en cas de no haver perdut la guerra, haurien pogut ser els mestres d'una o dues generacions de professionals d'aquest país.

EXTRET: 06-04-2023

Montanyà, Xavier (05-03-2023). *La guerra catalana de la propaganda*. VilaWeb. <https://www.vilaweb.cat/noticies/guerra-catalana-propaganda-joc-de-miralls/>